

การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม

วันทนีย์ คำคงศักดิ์

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเปรียบเทียบระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่อง และการบริหารจัดการคดีของศาลยุติธรรมไทยกับศาลในต่างประเทศ และ 2) เสนอแนวทางการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรมไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ศึกษาค้นคว้าจากตำรา หนังสือ บทความ และเอกสารอื่น ๆ ข้อมูลในเว็บไซต์ต่าง ๆ การสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้อง และการทำแบบสอบถามการวิจัย แล้วนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับศาลในต่างประเทศ เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรมต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม อันประกอบด้วย 1) การกำหนดจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น 2) การกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดี (Time Standard) 3) การบันทึกคำพยานด้วยภาพและเสียงในการพิจารณาคดี 4) การไกล่เกลี่ยในทุกชั้นศาลเพื่อลดปริมาณคดี 5) การใช้บทบาทเชิงรุกในการพิจารณาคดี 6) การนำมาตราการเบี่ยงเบนคดีมาใช้ และ 7) การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ ทำให้การพิจารณาคดีมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การพิจารณาคดีต่อเนื่อง การบริหารจัดการคดี เทคโนโลยีสารสนเทศ

Development of Continuous Trial System in the Court of Justice

Wantanee Kamkongsak

Doctor of Philosophy Program in Justice Administration, Faculty of Law, Thammasat University

Abstract

This research was written with aims to 1) conduct a comparative study of the continuous trial and case management system of the Court of Justice with foreign courts; and 2) set guidelines for developing the continuous trial system of the Court of Justice to be more effective. Qualitative study implementing documentary research on textbooks, books, articles and other documents, and information from the website along with in-depth interview and questionnaires were conducted to analyze and compare the derived data with foreign courts to set the guideline for development of Continuous Trial System in the Court of Justice.

It could be seen in the research results that the guideline for development of Continuous Trial System in the Court of Justice, could consist of the following aspects: 1) determining the Panel of Judges in the Court of First Instance; 2) time Standard for the court proceedings; 3) Recording hearings at the trial; 4) mediations to reduce the number of cases; 5) active Role in the trial; 6) implementation of diversion; and 7) implementation of information technology systems. The guideline with these aspects were recommended in order to make the Continuous trial more effective.

Keywords: Continuous Trial, Case Management, Technology

Received: 27 July 2021

Revised: 6 November 2021

Accepted: 7 December 2021

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 188 ได้บัญญัติไว้ว่าการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาลซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ผู้พิพากษาและตุลาการย่อมมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายให้เป็นไปโดยรวดเร็ว เป็นธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง (ทวีป ศรีน่วม, 2564, น.65) การพิจารณาต่อเนื่อง คือ การที่ผู้พิพากษาสืบพยานตั้งแต่ปากแรกจนปากสุดท้ายติดต่อกันทุกวันโดยไม่เลื่อนคดี และไม่นัดคดีอื่นซ้อนในวันเวลาเดียวกัน (เมทินี ชโลธร, 2559, น.3) ผู้พิพากษาและคู่ความมีเวลาเพียงพอในการเตรียมคดี เพราะทราบวันนัดสืบพยาน และวันเสร็จการพิจารณาคดี เมื่อกำหนดวันนัดสืบพยานไว้แล้วจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะเห็นสมควร การนัดสืบพยานจะต่างจากระบบเดิมที่นัดเป็นคราว ๆ ไปที่ไม่สามารถควบคุมระยะเวลาในการพิจารณาคดีได้ องค์กรของผู้พิพากษา หมายถึง จำนวนผู้พิพากษาที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับการพิจารณาคดี โดยจะมีผู้พิพากษานั่งพิจารณาคดีน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไม่ได้ มิฉะนั้นการพิจารณาคดีนั้นเป็นการมิชอบ (มานิตย์ จุมปา, 2547, น.324)

การนั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะตามที่กฎหมายกำหนด หากยังมีการนัดพิจารณาคดีแบบเดิมจะทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับอัตรากำลังผู้พิพากษาที่ถูกลดลงไปครึ่งหนึ่งทำให้เกิดปัญหาดีค่างการพิจารณาเพิ่มมากขึ้นไม่สอดคล้องกับจำนวนบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน การเลื่อนคดีในอัตราสูง จนเป็นเหตุให้การพิจารณาต้องใช้ระยะเวลานานเกินควร ทำให้เกิดความเสียหายแก่คู่ความและผู้ที่เกี่ยวข้อง และส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การพิจารณาคดีล่าช้าเป็นปัญหาสำคัญของกระบวนการยุติธรรม การเยียวยาความเสียหายที่ล่าช้า ไม่ต่างอะไรกับการไม่ได้เยียวยานั้นเอง เพราะจำเลยที่มีได้รับการปล่อยชั่วคราว จะถูกขังในระหว่างการพิจารณาคดี ซึ่งบางคดีอาจใช้เวลานาน จึงทำให้จำเลยสูญเสียเสรีภาพ เสื่อมเสียชื่อเสียง สภาพจิตใจเสื่อมโทรมและเสียค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี ทั้ง ๆ ที่ยังมีได้มีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิด ศาลเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการเพื่อทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นภารกิจของศาลคือการตัดสินคดีอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด นอกจากนี้ บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็วและเป็นธรรม เพราะหากล่าช้าเกินเหตุแล้ว จะทำให้ประชาชนรู้สึกขาดการเหลียวแล และขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรม

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเห็นควรศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนได้อย่าง รวดเร็ว เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องและการบริหารจัดการคดีของศาลยุติธรรมไทยกับศาลในต่างประเทศ
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรมไทยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง “การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม” มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

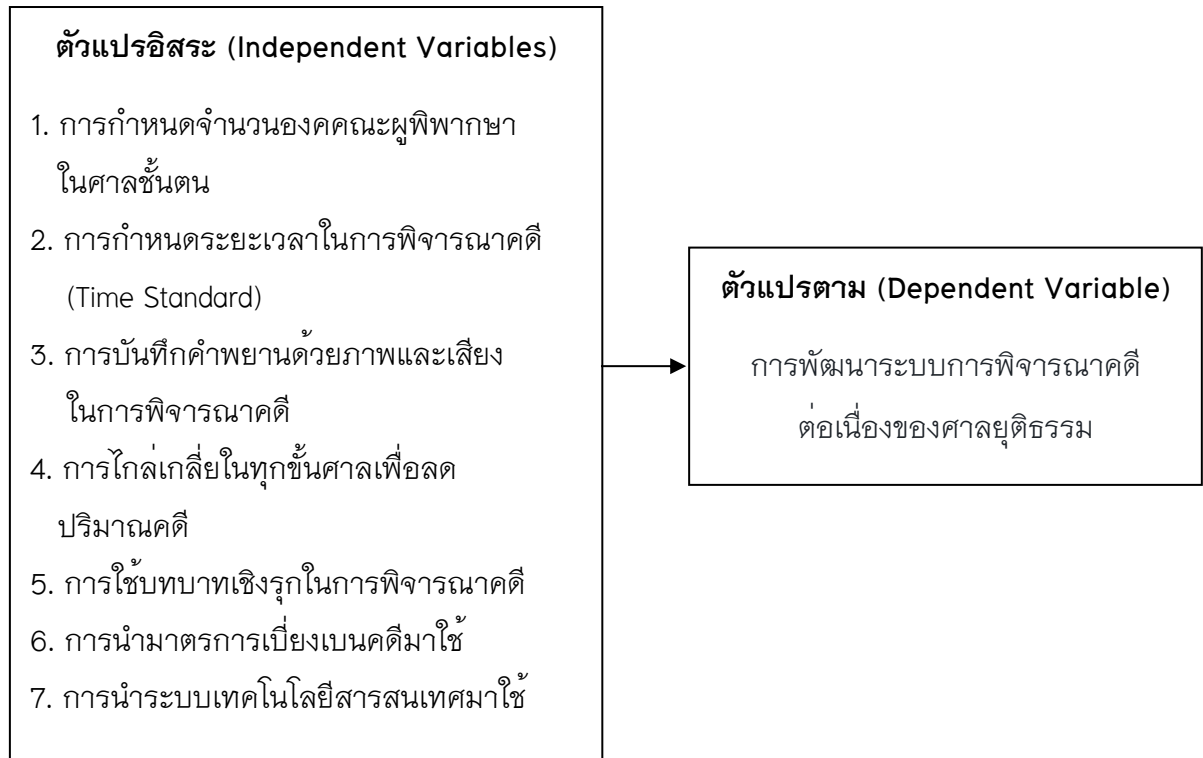
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ทำแบบสอบถามการวิจัยบุคคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้พิพากษา อัยการ ข้าราชการศาลยุติธรรม และทนายความ ที่มาติดตามการศาลจังหวัดสระบุรีในช่วงเดือน มิถุนายน-กันยายน 2563 จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 50 คน

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย (ถ้ามี)

1. **ตัวแปรต้น** ได้แก่ การกำหนดแนวทางการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ประกอบด้วย การกำหนดจำนวนองคคณะผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น การกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดี (Time Standard) การบันทึกคำพยานด้วยภาพและเสียงในการพิจารณาคดี การไกล่เกลี่ยในทุกชั้นศาลเพื่อลดปริมาณคดี การใช้บทบาทเชิงรุกในการพิจารณาคดี การนำมาตรการเบี่ยงเบนคดีและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้
2. **ตัวแปรตาม** ได้แก่ การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

การกำหนดจำนวนของคณะผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น การกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดี (Time Standard) การบันทึกคำพยานด้วยภาพและเสียงในการพิจารณาคดี การไกล่เกลี่ย ในทุกชั้นศาลเพื่อลดปริมาณคดี การใช้บทบาทเชิงรุกในการพิจารณาคดี การนำมาตรการเบี่ยงเบนคดีและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ จะทำให้การพิจารณาคดีมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งศึกษาถึงปัญหาข้อขัดข้องในการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม เมื่อศาลยุติธรรมได้นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะและต่อเนื่อง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 กำหนด โดยศึกษาเปรียบเทียบระบบการพิจารณาคดีเป็นคราว ๆ ไป กับระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม และศึกษาเปรียบเทียบระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่อง และการบริหารจัดการคดีของศาลยุติธรรมไทยกับศาลในต่างประเทศ เพื่อเสนอแนวทาง

การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อนำไปสู่การกำหนดสมมุติฐานของการวิจัย
2. การค้นคว้าวิจัยภาคสนามโดยการทำแบบสอบถามการวิจัย และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)
3. การพิสูจน์สมมุติฐานในการวิจัย พร้อมทั้งเสนอแนวทางการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสรุปข้อมูลจากแบบสอบถามการวิจัย และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) บุคลากรที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

แนวทางการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรม อันประกอบด้วย

- 1) การกำหนดจำนวนองคคณะผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น 2) การกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดี (Time Standard) 3) การบันทึกคำพยานด้วยภาพและเสียงในการพิจารณาคดี 4) การไกล่เกลี่ยในทุกชั้นศาลเพื่อลดปริมาณคดี 5) การใช้บทบาทเชิงรุกในการพิจารณาคดี 6) การนำมาตรการเบี่ยงเบนคดีมาใช้ และ 7) การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพิจารณาคดี โดยเมื่อนำไปทำแบบสอบถามการวิจัย และสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้อง พบว่าทุกท่านเห็นด้วยว่าเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมต่อการนำมาใช้ในการพิจารณาคดี ให้รวดเร็ว เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

หลักการสำคัญของระบบการพิจารณาคดีครบองค์คณะและต่อเนื่อง คือ การจำแนกประเภทคดี เนื่องจากมีคดีขึ้นสู่ศาลจำนวนมาก แต่ละคดีมีความซับซ้อนแตกต่างกัน จึงได้มีการจำแนกประเภทคดีออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ (สำนักพัฒนาระบบ, 2558, น.2)

1. คดีจัดการพิเศษ หมายถึง คดีที่ไม่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีแนวโน้มที่จะพิจารณาให้เสร็จได้ภายในวันเดียว
2. คดีสามัญ หมายถึง คดีแพ่งหรือคดีอาญาที่ใช้คดีจัดการพิเศษ ซึ่งต้องสืบพยานหลักฐานของคู่ความต่อไป

3. คดีสามัญพิเศษ หมายถึง คดีสามัญที่มีความยุ่งยากซับซ้อนมีพยานหลักฐานที่จะต้องนำสืบจำนวนมาก

นอกจากการนำการบริหารจัดการคดีดังกล่าวมาใช้แล้ว เห็นควรกำหนดแนวทางการพัฒนาระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องของศาลยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนี้

1. การกำหนดจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น

ตามพระราชบัญญัติให้ใช้พระธรรมนูญศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 ได้กำหนดองค์คณะผู้พิพากษาไว้ ดังนี้ (ทวีป ศรีน่วม, 2564, น.18)

1) ในศาลแขวงมีผู้พิพากษา 1 คน เป็นองค์คณะ พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งซึ่งราคาทรัพย์สินที่พิพาท หรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกิน 300,000 บาท และพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ซึ่งกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างสูงให้จำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

2) ในศาลจังหวัดมีผู้พิพากษา 2 คน เป็นองค์คณะ และต้องไม่เป็นผู้พิพากษาประจำศาลเกินหนึ่งคน จึงเป็นองค์คณะที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งหรือคดีอาญาทั้งปวง

3) ในศาลอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ภาค หรือศาลฎีกา ต้องมีผู้พิพากษาอย่างน้อย 3 คนจึงเป็นองค์คณะที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้

องค์คณะผู้พิพากษา จะมีจำนวนผู้พิพากษานั่งพิจารณาคดีน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไม่ได้ มิฉะนั้นการพิจารณาคดีนั้นเป็นการมิชอบ (มานิตย์ จุมปา, 2540, น.324) การพิจารณาคดีครบองค์คณะ ทำให้พิจารณาคดีได้น้อยลง (กมลชัย รัตนสกววงศ์ และคณะ, 2548, น.190) เพราะต้องมีจำนวนผู้พิพากษาเพิ่มจากเดิมที่ไม่ได้นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ จึงควรกำหนดจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาศาลชั้นต้นให้มีจำนวนที่เหมาะสมในแต่ละลักษณะคดี และการเพิ่มอำนาจการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษาคนเดียว โดยไม่กระทบต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรม

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการเตรียมพยานหลักฐาน (Discovery) ซึ่งเป็นกระบวนการตรวจสอบและเตรียมพยานหลักฐานต่าง ๆ เพื่อใช้ในวันพิจารณาคดี และมีการวางแผนกำหนดระยะเวลาที่ใช้ในการพิจารณาคดีที่แน่นอน ศาลจะสืบพยานเฉพาะประเด็นในคดีเท่านั้น จึงทำให้การพิจารณาคดีของศาลเสร็จโดยรวดเร็ว

ฝรั่งเศสมีการพิจารณาคดีโดยระบบไต่สวน มีแนวความคิดในการแบ่งความร้ายแรงของความผิด โดยพิจารณาจากผู้กระทำความผิดเป็นสำคัญ โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ความผิดหลุโทษ (Contravention) เป็นความผิดที่เป็นการกระทำโดยฝ่าฝืนคำสั่งของเจ้าพนักงาน หรือขัดต่อระเบียบ คำสั่งต่าง ๆ ซึ่งไม่กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ความผิดประเภทนี้จึงมีเพียงโทษปรับเท่านั้น 2) ความผิดโทษชั้นกลาง หรือความผิด

ที่กระทำโดยอาชญากรเล็ก (Délit) เป็นความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี และ 3) ความผิดโทษขั้นสูง หรือความผิดที่กระทำโดยอาชญากรใหญ่ (Crime) เป็นความผิดที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป (เฟลลินดา ตันรังสรรค์, 2554, น.69-70)

2. กำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดี (Time Standard)

ปัจจุบันมีคดีมาสู่ศาลยุติธรรมมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น แต่ละคดีจะใช้เวลาในการพิจารณาคดีประมาณ 1 ปี ถ้าคดีมีข้อยุ่งยากอาจจะต้องใช้เวลาโดยประมาณ 3 ปี ถึง 5 ปี ส่งผลให้มีคดีค้างอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลจำนวนมาก

ศาลยุติธรรมมี 3 ชั้นศาล คือ 1) ศาลชั้นต้น 2) ศาลอุทธรณ์ และ 3) ศาลฎีกา คู่ความสามารถอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลชั้นต้นไปยังศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา ได้ตามลำดับ เมื่อศาลชั้นต้นมีคำพิพากษาแล้ว และคู่ความมิได้ใช้สิทธิอุทธรณ์ คดีย่อมถึงที่สุดตามคำพิพากษาของศาลชั้นต้น กรณีที่มีการอุทธรณ์ คดีย่อมถึงที่สุดตามคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ และในกรณีที่ใช้สิทธิฎีกา คดีย่อมถึงที่สุดตามคำพิพากษาของศาลฎีกา จะเห็นว่าระยะเวลาจากคดีจะถึงที่สุดใน 3 ชั้นศาล ต้องใช้เวลานาน ซึ่งมีความแตกต่างกัน ในต่างประเทศปัญหาข้อเท็จจริงจะยุติในศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาจะพิจารณาในปัญหาข้อกฎหมายเท่านั้น

ตามนโยบายประธานศาลฎีกา พ.ศ. 2564 ได้กำหนดแนวทางไว้ 5 ประการ คือ 1) เสมอภาค 2) สมดุล 3) สร้างสรรค์ 4) ส่งเสริม และ 5) ส่วนร่วม (สำนักประธานศาลฎีกา, 2564, น.2) เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายประธานศาลฎีกา ข้อ 1) เสมอภาค ประชาชนต้องได้รับความเป็นธรรมอย่างเสมอภาค ลดขั้นตอน ลดภาระค่าใช้จ่าย ลดระยะเวลาในการดำเนินคดี เห็นควรกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดี (Time Standard) ของคดีแต่ละประเภท และปรับปรุงขั้นตอนการดำเนินการของศาลยุติธรรมให้มีความคล่องตัว สะดวก รวดเร็ว มากขึ้น การพิจารณาคดีของศาลชั้นต้นต้องทำคดีให้เสร็จไม่เกิน 2 ปี การพิจารณาคดีของศาลอุทธรณ์จะต้องไม่เกิน 6 เดือน และการพิจารณาคดีของศาลฎีกาไม่เกิน 1 ปี

3. การบันทึกคำพยานด้วยภาพและเสียง

การสืบพยานของศาลโดยการถอดเทปจากคำเบิกความของพยาน ทำให้มีข้อจำกัดในการแสวงหาข้อเท็จจริง เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลสูง และเกิดความสงสัยในการรับฟังพยานหลักฐานของศาลชั้นต้น หรือมีปัญหาข้อโต้แย้งคำเบิกความที่ศาลสรุปตามคำเบิกความของพยาน การบันทึกคำพยานด้วยภาพและเสียง จะเป็นพยานหลักฐานที่ศาลอุทธรณ์ใช้พิจารณาข้อเท็จจริงได้อย่างครบถ้วน เป็นธรรม และเพิ่มประสิทธิภาพในการพิจารณาคดีของศาลได้ดียิ่งขึ้น

การสืบพยานในบางคดีที่มีพยานจำนวนมาก และใช้ระยะเวลานาน จึงควรมีการจัดเก็บข้อมูลที่ปลอดภัย สืบค้นได้รวดเร็ว ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศส

ได้ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการอำนวยความสะดวก เพราะการใช้เทคโนโลยีทำให้การดำเนินการสืบพยานเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ช่วยให้การวินิจฉัยชั้นน้ำหนักพยานหลักฐานได้ดีขึ้น

ศาลมีบทบาทสำคัญที่สุดในการสืบพยาน และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน จนนำไปสู่การตัดสินคดี ในกรณีที่มีปัญหาไม่แน่ใจเกี่ยวกับคำเบิกความ หรือมีข้อโต้แย้งขึ้นสู่ศาลสูง ซึ่งโดยทั่วไปแล้วไม่มีการเปิดการพิจารณาคดี การบันทึกคำพยานด้วยภาพและเสียงจะช่วยให้ศาลสูงสามารถตรวจสอบการเบิกความของพยานได้ ซึ่งจะทำให้ศาลชั่งน้ำหนักคำพยานได้อย่างถูกต้อง

4. การไกล่เกลี่ยในทุกชั้นศาลเพื่อลดปริมาณคดี

การให้ผู้พิพากษาทำการไกล่เกลี่ยในทุกชั้นศาล ตั้งแต่ชั้นชั้นสองสถาน ชั้นก่อนสืบพยานและระหว่างสืบพยาน เมื่อจำเลยให้การปฏิเสธต่อสู้คดีก็จะต้องมีการนัดสืบพยานโจทก์และจำเลยหรือที่เรียกว่าการนัดพิจารณาคดีต่อเนื่อง ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วในแต่ละศาลนัดสืบพยานประมาณวันละ 4 ปาก เนื่องจากปริมาณคดีอาญาที่ต่อสู้คดีมีจำนวนมากทำให้การนัดพิจารณาคดีต่อเนื่องยืดยาวออกไป บางคดีฟ้องปิ่น แต่กำหนดวันนัดสืบพยานได้ในปีหน้า ด้วยข้อจำกัดของจำนวนผู้พิพากษาและการนัดความ

การนำกระบวนการไกล่เกลี่ยมาใช้ในคดีอาญาบางประเภท เช่น คดีความผิดอันยอมความได้ คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ หากตกลงกันได้คู่ความก็อาจถอนฟ้องหรือยอมความ ทำให้ลดปริมาณคดีที่ต้องนัดสืบพยานลง การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นวิธีการยุติข้อพิพาทที่ศาลในประเทศต่าง ๆ นำมาใช้ เนื่องจากเป็นวิธีการที่สะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ โดยคู่ความสามารถยุติข้อพิพาทได้ด้วยความพึงพอใจร่วมกัน ไม่มีฝ่ายใดแพ้ ฝ่ายใดชนะ แต่ถือว่าชนะด้วยกันทั้งคู่ และยังสามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันได้ ลดปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาล นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระงับข้อพิพาทด้วยตนเอง

นอกจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทก่อนวันนัด และการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในวันนัดหรือหลังวันนัดแล้ว ผู้พิพากษายังอาจดำเนินการไกล่เกลี่ยคดีได้เองทั้งก่อน หรือในระหว่างการพิจารณาคดีเพื่อให้คู่ความตกลงกันได้

5. การใช้บทบาทเชิงรุกในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดี ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ชั้นไต่สวนอุทธรณ์ ชั้นไต่สวนคุ้มครองชั่วคราว ชั้นชั้นสองสถาน ชั้นก่อนสืบพยาน ชั้นสืบพยานจนถึงชั้นบังคับคดี

ระบบการพิจารณาคดีของไทยเน้นไปทางระบบกล่าวหา บทบาทของผู้พิพากษาเป็นเพียงการควบคุมการต่อสู้คดีของคู่ความให้มีความเที่ยงตรงเป็นธรรมและตัดสินว่าใครจะเป็นผู้ชนะคดี โดยจะไม่แสดงบทบาทเชิงรุกเป็นผู้ค้นหาข้อเท็จจริง และไม่มีหน้าที่ในการรวบรวม

พยานหลักฐานเพื่อแสวงหาความจริง ศาลจะเข้าไปมีบทบาทในการค้นหาความจริงน้อยมาก เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของคู่ความที่จะแสวงหาพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลด้วยตนเอง

ศาลจะทำหน้าที่เพียงควบคุมทั้งสองฝ่ายให้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของกฎหมาย ในคดีแพ่งศาลจะไม่พยายามเข้าไปมีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงเลย ส่วนคดีอาญาศาลจะเข้าไปช่วยค้นหาความจริงในกรณีที่จำเป็น เพราะให้ความสำคัญกับหลักการคุ้มครองสิทธิของจำเลย

การพิจารณาคดีอาญาในฝรั่งเศส จะเน้นหนักไปทางระบบไต่สวน ผู้พิพากษาไต่สวนที่ทำหน้าที่ในชั้นก่อนพิจารณาคดี มีอำนาจในการรวบรวมและแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาใช้พิสูจน์ความผิดของจำเลย เช่น มีอำนาจในการออกหมายเรียกบุคคล การสืบพยาน การไปตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุ และการใช้มาตรการสอบสวนพิเศษ มอบหมายให้ตำรวจดำเนินการสอบสวนแทนได้

ผู้พิพากษาที่เป็นองค์คณะพิจารณาคดี มีอำนาจในการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาพิสูจน์ความจริง เป็นการใช้บทบาทเชิงรุกที่ไม่ยึดติดอยู่กับพยานหลักฐานที่คู่ความได้นำเสนอต่อศาล มีอำนาจในการควบคุมการพิจารณาคดี การสอบถามคำให้การและสืบพยาน การออกหมายเรียก หมายจับ และสืบพยานผู้เชี่ยวชาญ ผู้พิพากษาจะมีอำนาจในการควบคุมการพิจารณาและค้นหาความจริง เพื่อให้การรวบรวมข้อเท็จจริงในคดีครบถ้วน และสมบูรณ์มากที่สุด

ระบบไต่สวนศาลมีอำนาจในการค้นหาความจริงในคดีอย่างอิสระ มีกระบวนการพิจารณาที่ยืดหยุ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอ้างพยาน การสืบพยาน การซักถามพยาน โดยหลักการของศาลถือว่ากระทำไปเพื่อค้นหาความจริงในคดี อำนาจในการจับกุม สืบสวน สอบสวน ฟ้องร้องและพิจารณาคดีจะรวมอยู่ที่ศาล แม้คู่ความมีสิทธิซักถามพยานได้จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558, น.21)

ประเทศฝรั่งเศส ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) เหมือนประเทศไทย และการค้นหาความจริงก็เน้นไปที่ระบบไต่สวนเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพิจารณาคดีอาญาที่ให้อำนาจผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงในเชิงรุก ทั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและในชั้นพิจารณา ศาลจะทำหน้าที่ในการค้นหาพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลย หรือยกฟ้องโจทก์ด้วยตนเอง

6. การนำมาตรการเบี่ยงเบนคดีมาใช้ (Diversion)

การเบี่ยงเบนคดีคือ การนำมาตรการอื่นมาใช้แทนการดำเนินคดีตามปกติกับผู้กระทำความผิดบางประเภท ได้แก่ 1) การเบี่ยงเบนคดีในชั้นก่อนฟ้องคดี และ 2) การเบี่ยงเบนคดีในชั้นหลังฟ้องคดี

วัตถุประสงค์ของการเบี่ยงเบนคดี (Diversion) คือ 1) เพื่อหลีกเลี่ยงรูปแบบการดำเนินคดีและวิธีการลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน แทนการนำเด็กและเยาวชนไปดำเนินคดีแบบปกติในศาลผู้ใหญ่ 2) เพื่อหลีกเลี่ยงการลงโทษทางอาญากับผู้กระทำความผิดบางประเภท เช่น คนติดยาเสพติด มุ่งเน้นให้ผู้กระทำความผิดได้รับการบำบัดรักษามากกว่าการลงโทษเหมือนผู้กระทำความผิดอื่น ๆ และ 3) เพื่อลดปริมาณคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม เพราะจะทำให้การดำเนินคดีล่าช้า และผิดพลาดได้ง่าย

ประเทศฝรั่งเศสได้นำมาตรการการไกล่เกลี่ยทางอาญา และความตกลงทางอาญามาใช้ การไกล่เกลี่ยทางอาญาเป็นมาตรการเบี่ยงเบนจากการฟ้องคดีอาญาความผิดเล็กน้อยที่ได้ให้ดุลพินิจพนักงานอัยการสั่งยุติคดีในชั้นตอนก่อนฟ้องคดี โดยความยินยอมของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย ส่วนความตกลงทางอาญาเป็นมาตรการเพื่อลดการพิจารณาตัดสินของศาลสำหรับความผิดโทษปานกลางบางประเภท และความผิดลหุโทษ ซึ่งไม่ก่อผลกระทบที่ร้ายแรงต่อความสงบสุขของสังคม (ดวงธมล คำวิโส, 2556, น.96-97)

การต่อรองคำรับสารภาพ หรือการต่อรองคำให้การ (Plea Bargaining) หมายถึงกระบวนการทางอาญาซึ่งเกิดจากความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องของในคดี โดยพนักงานอัยการจะเป็นผู้เสนอการทำความตกลงเจรจากับจำเลย หรือทนายจำเลยเพื่อให้จำเลยรับสารภาพ โดยแลกเปลี่ยนกับการลดขอหาหรือแลกเปลี่ยนกับการได้รับความกรุณาจากศาลเพื่อให้ศาลลงโทษสถานเบา (ภักพณ ยุติธรรมดำรง, 2555, น.8) และเป็นกระบวนการหนึ่งในการดำเนินคดีอาญาที่มีในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ฯลฯ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินคดีอาญา ในคดีที่ขาดพยานหลักฐานบางส่วน หรือพยานหลักฐานไม่ครบถ้วน (กนกศักดิ์ พวงลาภ, 2559, น.1)

การต่อรองให้ผู้ต้องหารับสารภาพบางส่วน หรือรับสารภาพในฐานความผิดหรือข้อหาที่มีโทษน้อยกว่าที่จะถูกฟ้อง เพื่อแลกกับการไม่ฟ้องในข้อหาที่ใหญ่กว่า ดีกว่าให้อัยการนำสืบในศาลไปทั้ง ๆ ที่พยานหลักฐานอ่อนแล้วก็มีความเสี่ยงที่ศาลจะยกฟ้อง ซึ่งเสียทั้งเวลาและงบประมาณ

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้นำกระบวนการต่อรองคำรับสารภาพ หรือการต่อรองคำให้การ (Plea Bargaining) มาใช้เพื่อให้การพิจารณาคดีของศาลเสร็จไปโดยเร็ว พนักงานอัยการจะเจรจากับจำเลย เพื่อให้จำเลยรับสารภาพในข้อหาที่มีโทษน้อยกว่า และถือว่าคดีถึงที่สุดจะอุทธรณ์ฎีกาไม่ได้ การต่อรองคำรับสารภาพ เป็นมาตรการสำคัญที่ทำให้คดีอาญาเสร็จไปจากศาลอย่างรวดเร็ว

จากข้อมูลสถิติคดีของศาลยุติธรรมทั่วประเทศ พบว่าคดีอาญาคดีที่มีปริมาณคดีสูงเป็นอันดับแรกของปริมาณคดีที่เข้าสู่การพิจารณาทั้งหมด (สำนักแผนงานและงบประมาณ, 2563, น.197) การนำมาตราการเบี่ยงเบนคดีมาใช้ในคดีอาญาคดีที่มีอัตราโทษไม่รุนแรง จะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาและจำเลยกลับมาเป็นคนดีและอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยการนำมาตราการบางอย่างมาบังคับแทนการลงโทษ เมื่อผู้กระทำความผิดได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนด

7. การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้

การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการสนับสนุนการพิจารณาคดีครบองค์คณะ และต่อเนื่อง เช่น ระบบบริหารจัดการคดีทางอิเล็กทรอนิกส์ ระบบรับคำฟ้องทางอิเล็กทรอนิกส์ และระบบห้องพิจารณาคดีอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

กรณีจำเลยถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี จำเลยสามารถปรากฏตัวต่อหน้าศาลโดยไม่ต้องมาศาลจริง ๆ เช่น การไต่สวนนัดแรกผ่านทาง “ศาลเสมือน” (Virtual Court) การนำเสนอพยานหลักฐานผ่านวิดีโอถ่ายทอดสด (Live Links) การประชุมโดยใช้ระบบการประชุมไร้สาย (Video Conference) ทำให้กระบวนการพิจารณาคดีรวดเร็ว และประหยัดมากขึ้น

สหภาพยุโรปมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาปรับใช้ในการทำงาน เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศใช้กับงานสนับสนุนด้านพื้นฐาน เครื่องมือในรูปแบบอัตโนมัติขั้นสูง ระบบฐานข้อมูลกลาง ระบบสืบค้นกฎหมาย ระบบสืบค้นคำพิพากษา บริการข้อมูลคดีอาญาออนไลน์ ระบบงานฐานข้อมูลภายใน และการอบรมออนไลน์

เนเธอร์แลนด์ได้มีการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) และเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในส่วนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามลักษณะและความซับซ้อนของงาน เช่น นำ AI มาช่วยให้บริการประชาชนหรือคู่ความในการค้นหาข้อมูล ผู้พิพากษสามารถเข้าถึงระบบโครงสร้างข้อมูล กฎหมาย ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาพิพากษาคดีได้ (สำนักการต่างประเทศ, 2562, น.5)

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการดำเนินคดีจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงการดำเนินคดีต้องคำนึงถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยว่ากระทำความผิดที่กฎหมายคุ้มครองหรือไม่ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงความพร้อม และความเป็นไปได้ที่จะนำมาตรการดังกล่าวมาปรับใช้กับกระบวนการยุติธรรมของไทยว่ามีความเหมาะสมเพียงใด

เอกสารอ้างอิง

- นกนศักดิ์ พ่วงลาภ, 2559. การต่อรองคำรับสารภาพไม่ใช่สิ่งแปลกปลอมของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2564,
จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_408632
- กมลชัย รัตนสภาวะวงศ์ และคณะ. (2548). *การนั่งพิจารณาคดีต่อเนื่องและครบองค์คณะ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2558). *การพัฒนาระบบการพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมในการค้นหาความจริงเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม.
- ดวงธมล คำวิโส. (2556). *การไกล่เกลี่ยคดีอาญาความผิดต่อแผ่นดินในชั้นศาล: ศึกษาเฉพาะกรณีที่มีผู้เสียหาย* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ.
- ทวีป ศรีนวม. (2564). พระธรรมนูญศาลยุติธรรม. กรุงเทพฯ: สถาบันนิติธรรมาลัย.
- ทวีป ศรีนวม. (2564). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพฯ: สถาบันนิติธรรมาลัย.
- เพลินตา ตันรังสรรค์, (2554). แนวทางการจัดแบ่งกลุ่มความผิดและโทษในประมวลกฎหมายอาญาไทย. *วารสารจุลนิติ*, 69-70.
- ภัคพล ยุติธรรมดำรง. (2555). *มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการต่อรองคำรับสารภาพในการสอบสวนคดีพิเศษ* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ชลบุรี.
- มานิตย์ จุมปา. (2540). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- เมทีนี ชโลธร. (2559). *ระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่องเปรียบเทียบของไทยกับต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักการต่างประเทศ. (2562). *รายงานการฝึกอบรมหลักสูตรการพัฒนากระบวนการศาลเน้นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม.
- สำนักประธานศาลฎีกา. (2564). นโยบายประธานศาลฎีกา พ.ศ. 2564. สืบค้นเมื่อ 7 สิงหาคม 2564,
จาก <https://opsc.coj.go.th/th/content/category/detail/id/10/iid/217265>

สำนักแผนงานและงบประมาณ. (2563). หนังสือรายงานสถิติคดีประจำปี พ.ศ. 2563. กรุงเทพฯ:

สำนักงานศาลยุติธรรม.

สำนักพัฒนาระบบ. (2558). แนวทางการพิจารณาคดีครอบครัวและต่อเนื่อง. กรุงเทพฯ:

สำนักงานศาลยุติธรรม.